Prof. MUDr. Fr. Procházka:

Invalidita od chorob živnostenských a úrazové pojištění.

Naše úrazové pojištění se opírá ještě o starý zákon rakouský z 28. prosince 1887 a novelu z 21. srpna 1917 a potřebuje nutně rozšíření a mnohé opravy, jakož i přizpůsobení ostatnímu sociálnímu pojištění. To také uznávají všichni, kdo se s úrazovým pojištěním stýkají a v něm pracují, ač názory o způsoby reformy se dosti značně liší. Mezi opravami a doplňky úrazového pojištění se také uvádí, že by bylo záhodno zahrnouti do úrazového pojištění i choroby živnostenské, způsobené škodlivou prací v určitém podniku. O tomto thematu chci blíže pojednati.

Úrazové pojištění není všeobecné, t. j. týká se jenom těch dělníků a úředníků, kteří jsou zaměstnáni v určitých závodech, podrobených pojištění, totiž v těch, kde jest jisté nebezpečí úrazu. Další omezení záleží ještě v tom, že pojištěny jsou toliko »úrazy v podniku«, t. j. následky nehod a neštěstí, jež se přihodí při práci, při výkonech, které souvisejí přímo nebo nepřímo s podnikem.

Nebezpečí úrazů je velmi rozmanité v různých odvětvích práce a tkví právě v práci a v podniku. Důchod úrazový, kterého se dostává zraněnému, když se stane úrazem neschopným nebo méně schopným k práci, je náhradou za ztracenou výdělečnost. Poněvadž nebezpečí úrazu je vázáno na podnik, proto je podnikatel odpovědný a právem nese veškeré břímě úrazováho pojištění, které je také náhradou za povinné ručení.

Pracovní schopnost dělníka není ohrožena toliko nebezpečím úrazu, nýbrž v mnohých závodech i nebezpečím onemocněti od nějaké škodliviny, která se vyskytá v určitých závodech, při určité práci. Kdo utrpí úraz a stane se částečně nebo úplně nezpůsobilým k práci, dostane důchod úrazový; ale kdo se stal nezpůsobilým k práci od choroby živnostenské, kterou získal v podniku, nemá nároků na podobné odškodnění. Jen tam, kde invalidita bude úplnou nebo skoro úplnou, bude míti dělník nárok na invalidní důchod z invalidního pojištění, dosáhne-li nezpůsobilost k práci výše zákonem požadované.

To je zřejmá nesrovnalost a můžeme říci křivda v sociálním opatření dělníků, ohrožených na zdraví prací a velmi bije do očí na př. při živnostenských otravách.

Otravy jsou dvojího druhu: prudké (akutní) a počasné (chronické). Prudká otrava vzniká náhlým vniknutím většího množství jedu (toxické dávky) do těla, na př. nadýcháním se plynů stokových, kysličníku uhelnatého, benzinu a pod. Tyto prudké, náhlé otravy byly od počátku úrazového pojištění pokládány za úrazy, neboť prudká otrava nese hlavní znaky úrazu. Za úraz je pokládati každé poškození zdraví, jež je způsobeno náhle a zevním vlivem. Proto náhlé otravy jsou úrazy ve smyslu zákona úrazového a postižený má nárok na důchod úrazový, zůstanou-li po vyléčení trvalé následky, které snižují schopnost výdělečnou.

Prudké otravy jsou v živnostech zjevem dosti řídkým, častěj-

šími jsou otravy počasné, jež vznikají po dlouhotrvajícím styku s jedy, jako s olovem, se rtutí, anilinem atd. Do těla vniká dýchadly nebo zaživadly vždy jen zcela nepatrné množství jedu, které samo o sobě nezpůsobuje žádného zjevného poškození organismu. Když však stále a stále vnikají do těla nové částky jedu, pak se jed buď v těle hromadí, buď se jeho škodlivý biologický účin summuje a vzniká otrava chronická. Tyto otravy jsou chorobami živnostenskými, nejsou to úrazy a proto postižení nemají nároků na úrazový důchod, i když jejich stav zdravotní značně omezuje pracovní výkonnost. Že invalidita od živnostenské otravy jest posuzována jinak než invalidita od úrazu, není zajisté spravedlivé. Bude-li ztráta dělnosti od živnostenské otravy činiti 66 a dvě třetiny proc., pak postižený bude míti nárok na invalidní důchod. Ten je však v celku značně menší než úrazový, zvláště u mladých dělníků, neboť o výši invalidního důchodu rozhoduje délka členství (věk pojištěnce), kdežto výše důchodu úrazového je závislá na posledním výdělku postiženého.

Ztratí-li truhlář ukazovák pravé ruky, poněvadž prstem přišel do stroje, dostane se mu náhrady 20 proc. důchodu; komu ochrne ruka od otravy olovem a ruka se stane k práci málo potřebnou (ztráta činí na př. 40—60 proc.), nedostane nic a přece oba utrpěli své poškození při práci a od práce. V úrazovém pojištění dostane se zraněnému odškodnění i za úrazy, které velmi málo souvisejí s podnikem, na př. úraz, který stihne dělníka na cestě z práce domů. Živnostenská otrava souvisí vždy přímo s podnikem, má svoji příčinu jedině a toliko v práci podnikové, a přece postižený nemá nároků na odškodnění.

Tuto nesrovnalost hleděli již vyrovnati v jiných státech. Švýcarský zákon úrazový z r. 1912 pojišťuje vedle úrazů také choroby z povolání, způsobené určitými jedy, které jsou v zákoně uvedeny. Švýcarský seznam jedů vypočítává jich 34.

V německém zákoně R. V. O. z 19. července 1911 nebyly živnostenské choroby a otravy zařaděny do úrazového pojištění, byl však vládě dán pokyn, aby, až toho uzná potřebu, rozšířila úrazové pojištění i na živnostenské choroby z povolání. (§ 547 R. V. O.) To se také stalo vládním nařízením z 12. května 1925, jež nabylo účinnosti 1. července 1925.

Podle tohoto nařízení jsou úrazovému pojištění podrobeny též případy určitých chorob živnostenských, pokud se přihodí v určitých závodech. Zákon vypočítává 11 živnostenských chorob. Jsou to: 1. otravy olovem, 2. fosforem, 3. rtutí, 4. arsenem, 5. benzolem a jeho homology, nitrolátkami a amidovými sloučeninami aromatické řady, 6. sirouhlíkem, 7. onemocnění rakovinou kožní od sazí, parafinu, dehtu, anthracenu, smůly a příbuzných hmot, 8. šedý zákal skláři, 9. onemocnění od paprsků roentgenových a jiných, 10. ankylostomiasis (červíkovitost horníků), 11. nemoc plic horníků ve Schneeberku.

Pojištění se týká toliko těchto 11 skupin chorob, vzniknou-li v podniku tomuto pojištění podrobeném. Lékař, který pojištěnce léčí, na některou z těchto uvedených chorob, má ihned, jakmile nemoc zjistí, ohlásiti případ pojišťovacímu úřadu, ten pak zpraví o tom

též úředního lékaře. Pojišťovna dá nemocného vyšetřiti a bylo-li shledáno, že pojištěnec je skutečně stižen živnostenskou chorobou, v seznamu uvedenou, vyměří se mu důchod podle zásad platných v úrazovém pojištění. Důležité jest ustanovení, podle kterého se dostane částečného důchodu (až do poloviny plného důchodu) tomu dělníku, který pro nebezpečí opětného onemocnění nebo zhoršení své choroby z povolání se nesmí do svého původního zaměstnání vrátiti a je nucen přijmouti zaměstnání méně placené.

Také u nás, dojde-li k podobnému pojištění chorob živnostenských, bude nutno přesně vymeziti, kterých chorob se týká. Ústřednímu živnostenskému inspektorátu připadne zajisté úloha podati příslušný návrh, neboť jenom živnostenští dozorci mají o tom dobré záznamy.

S hlediska lékařského se pojištění živnostenských chorob do úrazového pojištění nehodí. Úraz a nemoc živnostenská jsou zásadně zcela různé pojmy. V praxi úrazové bylo vždy velmi přesně rozlišováno, co jest úrazem a co nemocí živnostenskou, neboť jen úrazy a jejich následky mohly býti posuzovány podle zákona o úrazovém pojištění. Úraz jest událostí vždy náhlou, zpravidla okamžitou a nanejvýš mohly býti do pojmu úrazu zahrnuty ještě takové zevní vlivy, které nezpůsobí poškození zdraví okamžitě, nýbrž ve velmi krátké omezitelné době, jako na př. omrznutí a úpal sluneční. Ale choroby, které se ponenáhlu vyvíjejí, k jejichž vzniku je třeba delší doby, nelze pokládati za úrazy, neboť jim chybí hlavní kriteria úrazu: 1. náhlý vznik, 2. určitý děj úrazový, což jest nějaká příhoda, nehoda, neštěstí, která zaviní poškození zdraví.

Pojmově nelze tudíž úrazy a choroby živnostenské sdružovati a proto také není správno s hlediska pojišťovacího zařaďovati choroby živnostenské do úrazů. Jen z praktického stanoviska je přípustno, aby invalidita od chorob živnostenských byla p ř i ř a d ě n a k úrazovému pojištění, aby totiž následky chorob živnostenských byly posuzovány podle zásad, jimiž se řídí posuzování následků úrazu. Tedy s hlediska právního, s h l e d i s k a v i n y, jest oprávněno i spravedlivo, aby určité živnostenské choroby byly posuzovány stejně jako úrazy. Bylo by zbytečno zaváděti nové zvláštní pojištění chorob živnostenských.

Živnostenské choroby vznikají z nepříznivých zdravotních poměrů v živnostech. Buď se pracuje se škodlivými látkami, po případě jedy, nebo způsob práce poškozuje zdraví. Nebo jsou celkové zdravotní poměry v dílně, továrně špatné (nedostatek vzduchu, špatná ventilace, vlhkost, plyny, páry, vedro atd.). Nemocnost dělnictva není však závislá toliko na zdravotních poměrech v dílnách, nýbrž i na tom, jak žijí dělníci mimo práci. Mnohdy jsou zdravotní poměry v dílně dobré a často mnohem lepší než v bytě dělníků. Při zkoumání příčin chorobnosti dělnictva nelze pominouti způsob jeho života, jak bydlí, jak se stravuje, jak žije, podléhá-li alkoholu a pod. Nelze každou nemoc dělníkovu pokládati za živnostenskou. Živnostenskou nemocí je toliko ta, která vzniká přímo vlivem škodlivé práce a poměrů dílenských. Zajisté v mnohých případech působí obě složky, i špatné poměry v dílnách, i závady zdravotní mimo práci. Tu pak jest posouditi, kde je podstatně větší a rozhodnější vliv.

Je třeba na tuto okolnost poukázati, poněvadž až se bude jednati o rozšíření úrazového pojištění na živnostenské choroby, jistě se ozvou hlasy, které se budou domáhati pojištění všech nemocí živnostenských. A tu nutno říci, že se tu dostáváme na pole velmi vratké, nezbádané a že poznávání nemocí živnostenských naráží často na velké obtíže. Když jde o nějakou otravu olovem, která jinde nemůže povstati nežli v dílně, nebo nemoc caissonovou, která vzniká toliko pobytem ve zhuštěném vzduchu, nebo zaprášení plic ultramarinem, k níž není příležitosti mimo zaměstnání v určitém závodě — pak jde s určitostí o chorobu živnostenskou. Ale převážná většina chorob, kterými dělníci trpí, nenese na sobě žádných příznaků chorob živnostenských. Katar průdušek dělníka, pracujícího v prachu dává stejný obraz jako katar, vzniklý nákazou cest dýchacích. Podobně chudokrevnost žehlířek je svým obrazem stejná jako chudokrevnost ženy, která nepracuje na výdělek. Také u chorob, které určitě vznikají od práce, jako otrava, mohou často vzniknouti pochybnosti o tom, zda choroba je projevem otravy či jiné nemoci. Na př.: u otravy olovem se přihází onemocnění mozku nebo ledvin, a tu nebývá vždy snadno určiti, zdali choroba mozku nebo ledvin jest od olova, nebo má-li jinou příčinu. Proto také prováděcí nařízení k německému doplňku zákona klade váhu na správnou diagnosu a přináší směrnice pro poznávání chorob živnostenských, arci toliko těch jedenácti, kterých se pojištění týká. Pohybujeme se tu na poli, kde dosud schází širokých zkušeností, na poli praktickým lékařům méně známém. Lékaři si budou musiti teprve dobře uvědomovati, co je nemoc živnostenská, aby mohli na ně poukázati, je oznamovati. Dnes se mnohdy chodí kolem nich a nikomu ani nenapadne, že jde o nemoc od škodlivin z práce. Naopak zase jsou lidé nakloněni kteroukoli nemoc přičítati práci.

Málo je na živnostenských chorobách charakteristického — najdou se mnohdy určité specifické znaky, musí však býti po nich pátráno a pátrá jen ten, kdo má vědomosti a zkušenosti a proto si vzpomene, že by mohlo jíti o nemoc živnostenskou. Choroby živnostenské mají jedinou společnou základnu, a tou jest jejich aetiologie, že vznikají od určité práce. Mnohdy se stanou lékaři nápadnými tím, že se v krátkém čase vyskytne větší počet případů stejného onemocnění u dělníků téhož oboru. Tato okolnost přivede lékaře na správnou cestu, avšak není tím ještě podán důkaz, že jde o nemoc živnostenskou; tu je třeba jíti dále a zkoumati zdroje choroboplodné. A zde nastává záraz lékařské činnosti. Lékař není oprávněn zkoumati poměry pracovní a výrobní a kdyby i měl přístup k celé výrobě, často mu scházejí potřebné vědomosti technologické.

Praktičtí lékaři se celkem dosud málo zabývali živnostenskou hygienou a studiem chorob živnostenských. Čekali bychom, že lékaři nemocenských pokladen, kteří mají stálý styk s dělnictvem a mohou sledovati jeho zdravotní poměry, budou míti mnohé zkušenosti v tomto oboru a budou přímo pěstiteli živnostenské mediciny. A není tomu tak. Je-li pokladenský lékař málo zaměstnán, má málo materiálu a zase velmi zaměstnaný lékař nemá času a bývá svojí denní činností vyčerpáván. Křivdili bychom, kdybychom tuto žalobu zevšeobecňovali; literatura ukazuje, že bylo dosti lékařů, kteří se

věnovali studiu nemocí z povolání a živnostenské hygieně a obohatili poznání chorob těch mnohým dobrým příspěvkem. Vždyť živnostenská hygiena a k ní se přimykající nauka o nemocech z povolání, je společnou prací lékařů theoretiků i praktiků a má rozsáhlou literaturu. Jmenovitě to byli někteří lékaři továrenští, neboli závodní, kteří, stýkajíce se s dělníky určité skupiny, mohli dobře sledovati vliv určité práce na zdraví dělníkovo. Že živnostenská hygiena a nauka o nemocech z povolání nenašla dosud v širokém lékařstvu ohlasu, toho příčina tkví také v tom, že v době studia medicinského je málo příležitosti seznámiti se s chorobami z povolání. K tomu se ještě vrátíme.

Má-li se státi pokrok v ochraně dělníků od škodlivin práce, je nutno zříditi zvláštní úřední živnostenské lékaře, kteří by měli odborné vzdělání a mohli se cele věnovati svým úkolům. Také pojištění chorob živnostenských nelze provésti bez zvláštních živnostenských lékařů. To poznali již jinde, v Anglii, ve Švýcarech a v novější době bylo v Německu ustanoveno mnoho živnostenských lékařů vzhledem k rozšíření úrazového pojištění na živnostenské choroby. Otázka potřeby zvláštních živnostenských lékařů je stará a právě Německo je klasickým ukazatelem, jak se v tomto směru názory křížily a jak pomalu se došlo k přesvědčení, že o věcech zdraví a ochraně zdravotní musí rozhodovati neb aspoň spolurozhodovati lékaři.

Doposavad u nás veškerá práce, týkající se ochrany zdraví dělníků jak v závodech, místnostech pracovních, tak i v příbytcích, náleží živnostenským inspektorům. Přehlížíme-li zprávy o úřední činnosti živnostenských inspektorů, musíme s povděkem a obdivem uznati tu velikou činnost a bohatství zpráv. Je tu velmi mnoho materiálu o živnostenských chorobách, o nebezpečí onemocněti a nebezpečí úrazu. Agenda živnostenských inspektorátů je neobyčejně rozsáhlá a úřady ty mohou ji sotva zmoci. Bylo by velkým ulehčením práce, kdyby agenda čistě neb převážně hygienická byla svěřena zvláštnímu lékaři živnostenskému, který by byl vedoucímu živnostenskému úředníku koordinován, jak je tomu dnes v Německu. Jsou odbornými spolupracovníky a rádci těchto úředníků a ve věcech čistě lékařsko-hygienických samostatní.

Názor, že do živnostenské inspekce náleží také lékaři, si velmi těžko dobýval půdy, dnes však v Německu tento názor zvítězil a pochybuji, že se někdo u nás pokusí opakovati tažení proti instituci živnostenských lékařů. Poznávati nebezpečí zdraví přináleží přece lékařům a není to nikterak lehkou úlohou ani pro odborně vzdělané lékaře. Že lékaři nemocenských pokladen (pojišťoven) na tuto úlohu nestačí, že nejsou dostatečnou podporou živnostenským dozorcům při sledování škodlivin průmyslu, je všeobecně známo. Má-li zdravotní dozor v průmyslu býti zdokonalen, a má-li býti invalidita od chorob živnostenských přiřaděna k úrazovému pojištění, musí dojíti k ustanovení odborných živnostenských lékařů.

Také u nás není to nový požadavek. Za instituci živnostenských lékařů se u nás přimlouval Rambousek, autor příručky živnostenské hygieny, který psal i některé články česky. Pro tuto insti-

tuci se vyslovil sjezd českých lékařů a přírodozpytců r. 1908; podobně i I. vědecký sjezd protituberkulosní r. 1923.

Jedna věc je nesporná. Živnostenským lékařem nemůže býti kterýkoli lékař, k tomu je třeba o d b o r n é h o v z d ě l á n í. Jednak ve všech chorobách z povolání i methodách vyšetřovacích sem spadajících; v hygieně všeobecné a specielně průmyslové. Dále pak má znáti fysiologii a psychologii práce, toxikologii, technologii aspoň v základních pojmech a veškeré zákony a nařízení na ochranu dělníků. Dosavadní vzdělání na medicinských fakultách tu nestačí. Živnostenskou hygienu přednáší profesor hygieny v rámci všeobecné hygieny, což pro potřeby živnostenského lékaře nestačí. O nemocech z povolání přednáším ve svých přednáškách o sociálním lékařství. Na klinikách se soustavně vůbec obor ten nepřednáší, jen tu a tam, dojde-li případ nějakého onemocnění živnostenského, jako otrava kysličníkem uhelnatým, se nemocný posluchačům předvádí. Více pozornosti nemocem z povolání věnovala zdejší německá klinika prof. Jaksche, který sám se o tyto věci zajímal a z jehož kliniky vyšla dobrá kniha o nemocech z povolání od doc. Löwiho. Bude třeba zříditi pro lékaře, kteří se budou chtít v tomto oboru vzdělati, zvláštní theoretické i praktické kursy: souhrn přednášek na fakultě lékařské, jakož i na technice, neboť lékař živnostenský potřebuje též jistých znalostí technologických. Tyto kursy mohou býti zařízeny event. při Státním zdravotním ústavu, kde bude zřízeno oddělení pro živnostenskou hygienu. Státní zdravotní ústav bude míti odborné laboratoře, v kterých mohou býti zkoumány jednotlivé případy i problémy, jež se vyskytnou v praxi živnostenských lékařů.

Živnostenská hygiena není vědou, která by mohla býti pokládána za ukončenou. Je to věda živá, která nikdy nebude ustálenou, dokud lidská vynalézavost neztrne. Technika pokračuje stále, vynalézá nový způsob výroby a zpracování surovin, nové formy a při tom mohou vznikati nové škodlivé látky. S tímto pokrokem výrobním musí pokračovati i dozor a ochrana. To je živnostenské inspekci dobře známo a ve zprávách živnostenských inspektorátů jsou toho zajímavé doklady.

H y g i e n a n e m ů ž e ž í t i b e z s t a t i s t i k y. P o t ř e b u j e m e s t a t i s t i k u o n e m o c n o s t i, správně sestavenou podle jednotlivých nemocí se zřením na zaměstnání nemocných. Řádná statistika předpokládá především správnou klasifikaci nemocí, odpovídající dnešním vědeckým názorům v lékařství. Dále jest nutno, aby statistika všech nemocenských pojišťoven byla jednotná, aby všechny užívaly téhož roztřídění a řídily se týmiž směrnicemi. Je třeba znáti individuelní zaměstnání každého onemocnělého člena a uvésti je ve statistice aspoň v oněch závodech, kde je nebezpečí onemocněti a které by ústřední živnostenský inspektorát označil.

Statistiku o nemocnosti má vésti lékař. Jinak se nelze spolehnouti, že bude odborně správná. Lékaři nemocenských pojišťoven mají dbáti správnosti svých diagnos. Definitivní a správná diagnosa nemoci budiž napsána až při propuštění nemocného a tato poslední diagnosa budiž statisticky použita.

Statistika nemocnosti má velikou cenu. Lze z ní vyčísti zdravotní poměry dělnictva v každém kraji i v celku, nemocnost podle

věkových tříd, podle pohlaví i podle zaměstnání. Dnešní uspořádání vyžaduje důkladné opravy a bude jedním z velmi důležitých úkolů Ústřední sociální pojišťovny, aby vydala přesné pokyny o sestavování statistických zpráv, jmenovitě o příčinách úmrtnosti a nemocnosti členů nemocenských pojišťoven. Základem musí býti správná klasifikace nemoci. Tu nemůže provésti Ústřední sociální pojišťovna, to přináleží ministerstvu veřejného zdravotnictví, které, majíc oporu ve státní zdravotní radě, může vypracovati správnou klasifikaci na podkladě vědeckém a prakticky upotřebitelném.

Ve své přednášce ukázal jsem na potřebu postarati se o dělníky, kteří se stali invalidy od choroby živnostenské. Je možno vyřešiti tuto potřebu přiřaděním určitých chorob živnostenských k úrazovému pojištění. S pouhým pojištěním nelze se uspokojiti. Tak jako je nutno nejdůkladněji vybudovati zábranu úrazovou, tak také je nutno pečovati o živnostenskou hygienu, aby k nemocem nedocházelo. Toho lze dosíci zdokonalením živnostenského dozoru, ustanovením zvláštních živnostenských lékařů a správným vybudováním statistiky o nemocnosti dělnictva.

Dr. Zdeněk Neubauer:

Kompetence nemocenských pojišťoven v oboru pojištění invalidního a starobního.

(Výňatek z větší práce.)

Podle zákona č. 221-24 tvoří nositelé obou odvětví sociálního pojištění tímto zákonem upravených jediný správní organismus. Stejně jako Ústřední sociální pojišťovna zasahuje v mnoha směrech do provádění poj. nemocenského, účastní se nem. pojišťovny podstatnou měrou na provádění pojištění invalidního a starobního, jehož nositelem je Ú. S. P. Jde tu jednak o úkony, k nimž jsou nem. pojišťovny již podle zákona kompetentní a jež tedy nemůže předsevzíti nikdo než právě ony, jednak o úkony, k nimž nem. pojišťovny mohou býti delegovány Ú. soc. pojišťovnou. K prvým patří tyto: 1. přijímání přihlášek, odhlášek a jiných oznámení podle § 17, — 2. vyměřování a vybírání pojistného podle § 161 a jeho exekuční vymáhání podle § 175, — 3. přijímání ohlašovaných nároků na pojistné dávky (§ 186), — 4. konání potřebných šetření o žádostech za dávky a podávání dobrého zdání o nich Ú. S. P. (§ 187, odst. 2.). V těchto směrech není Ú. S. P. vůbec kompetentní. Tak přihláška podaná jí nebyla by platně podaná a uplatnění nároku u ní nebylo by platným uplatněním. Platebnímu výměru předpisujícímu pojistné v pojištění invalidním a starobním, který by byl vydán Ú. S. P., bylo by možno namítati zmatečnost pro nepříslušnost orgánu, který jej vydal.

Pokud se týče d e l e g a c e úkonů, k nimž je podle zákona příslušna Ú. S. P., nem. pojišťovnám, jest především významný § 75, který stanoví, že ve věcech pojištění inv. a star. je příslušna Ú. S. P., současně však jí dává právo svěřiti nem. pojišťovnám jednotlivé úkony tohoto pojištění. Zde naskytá se závažná otázka, o jaké úkony zde může jíti: Zda si může Ú. S. P. vyžádati od nem. pojišťovny